

ШЕДЕВРИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Олена Пчілка

ТОВАРИШКИ

Олена Пчілка
Товаришки
Серія «ШЕДЕВРИ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ», книга 1

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=18399106

Аннотація

«Товаришки» Олени Пчілки – соціально-психологічна повість, присвячена проблемі прав жінки в освіті, науці і трудовій діяльності***. Перу авторки належить низка інших творів, серед яких «Сосонка», «Світло добра й любові», «Снігова баба», «Соловйовий спів», «Півтора оселедця», «Артишоки» тощо. Олена Пчілка (справжнє ім'я Ольга Петрівна Косач) – мати видатної української письменниці Лесі Українки, талановитий прозаїк та поетеса, авторка численних творів для дітей.

Содержание

I	4
II	18
Конец ознакомительного фрагмента.	20

Олена Пчілка

ТОВАРИШКИ

I

– Так що ж се ви, Маріє Петрівно, невже таки справді пустите дочку за границю?

– Ох, нічого я не знаю, Катерино Пантелеймонівно! Власне, таки не знаю, що мені робить!..

– А що ж там вам робить? Не пускайте, та й годі!

– Так то вам говорити, Катерино Пантелеймонівно! А як же я не пушу, коли у мене серце болить, дивлячись на дівчину... Звичайно, вона не то щоб напосідалася, а все ж я бачу, що у неї тільки й думки, що про ту науку та про мандрівку в той Цюріх, чи як там він...

– Ото-то, Цюріх, Цюріх! Подуріли вони з ним! Вчора й мій Кость все провадив мені за його! Ну, та хлопцеві інше діло: мужчина собі всюди раду дасть!.. А дівчині зовсім не подобає віятись не знати куди й що, учитись на якусь лікарку. Бог знає що таке!

– Ну, от говоріте ж ви!.. Я й сама так думаю, а заперечити Любі не можу! Бачу, нудить вона, часом навіть плаче нишком... Боюсь, щоб ще сухотів не достала!

– О, вже так і сухотів! Нехай бог милує! Перебула б який

час, поскучала та й забулася б!

– Ой, де там! Я боюсь, щоб ще не було так, як з покійною сестрою моєю, що як не віддали заміж за того учителя, то вона як засумувала, як засумувала, та й... на той світ пішла, сердешна!

– Отакої! Прирівняли ви! То таки шлюб, а то наука! Ще зроду й не чути, щоб хто-небудь достав сухоти через те, що не дали багацько учитись!

– Е, не кажіте, Катерино Пантелеймонівно! Не знаєте ви, як моя Люба кохається у тій науці і яка в неї вдача, а я її змалку знаю! Буде мовчати, буде мучитись, а вже як що наважить, то злегка не покине!.. Та мовчімо вже, Катерино Пантелеймонівно, бо вже вона ондечка йде!.. Ви вже, будьте ласкаві, і не кажіте їй нічого!..

– Ну, мені яке діло встрявати! Моє діло сторона!

Так розмовляли поміж собою дві старі панії, сидячи в гостиній, а попросту сказавши, в невеликій світлиці, побіленій крейдою, з трьома малуватими вікнами. Хата тая була густо заставлена старенькими стільцями й столиками, котрі й не думали здаватись модними. Правда, канапа, що стояла в глибині хати, з округлим столом наперед неї, мала мовбито штучніший вигляд з тою дерев'яною спинкою, вирізаною закрутками вгорі, та з тими тяж дерев'яними бильцями, так званими ручками, закрученими верчиком. Але ж канапа була хоть і штучна, й пукняста, та без тої новомодної вигадки – пружин, і таки тверденька. Отож на тому, у всякім разі, най-

чільнішому місці в хаті сиділа одна з пань, Катерина Пантелеймонівна, очевидно, гостя, бо вона була в більшому й штучнішому чіпку і в мантилії, а друга – просто собі в хатньому ситцевому капоті і в прийнятому серпанковому чіпочку, обшитому зовсім маленькими кружевцями.

На вроду обидві пані теж були розмаїті: гостя була таки, нівроку їй, в тілі, з чималим підгорлям, і хоть у чорному волоссі її, котре видно було з-під чіпка, й маячило трохи сивизни, проте пані була собі червона на виду, і темні очі її мали такий бистрий погляд, що хоть би й молодій! Друга ж пані, господиня, була собі тендітна жіночка, щупленька, з невеличким, вицвівшим видом; сивоватий волос мав слід, що пані була колись русавою; тонкі уста, довгенький носик і лагідні, сірі очі мали наче журливий вигляд, найпаче, коли пані, говорячи, похитувала головою.

Отож розмова була перервана приходом дочки господині, Люби. То була молода, струнка постать, убрана в просту сивеньку спідничку, густо фалдовану, в біленьку серпанкову сорочку з широкими збираними рукавами, без жодних покрас, опріч невеличкої шпильки коло шиї. Узькі плечі і гостренький вид панночки нагадували пані господиню, наскільки вісімнадцятилітня особа може бути подібна до п'ятидесятилітньої. Голівку дівчини не можна було назвать дуже красивою, і очертти не мали великої правості, і вся вона була більше симпатична, ніж гарна; її оздобили каштанові кучері, котрі були підрізані й стояли вільною короною над невелич-

ким чолом; темно-сірі, немовби чорні очі дивилися з пильною думою; невеличкі й нерівні, наче кущатенькі брівки надавали якийсь одмінний, принадний вигляд обличчю, так само як і дві темні родимі цяточки на ніжній щічці й коло узького ротика.

Дівчина ввійшла в хату делікатною, плавною ходою, скинувши на порозі тальмочку й брилика і поправивши свої кучері. Далі скромно підійшла до стола і повіталась з гостею, простягнувши їй руку; в другій руці держала велику, товсту книжку в оправі.

– Де це ви ходили? – спитала гостя.

– В бібліотеку ходила, книжку міняла, – одповіла дівчина, сідаючи коло вікна й починаючи перегортати свою книжку.

– Що ж то вже й за книжка така? – мовила гостя, споглядаючи. – Така здоровезна, моя матінко!.. Мусить бути роман який?

– Ні, не роман! – одказала дівчина, усміхнувшись.

– А що ж би воно там таке могло бути писано в отакій книжищі? – провадила пані, киваючи головою.

Дівчина повела брівками, як би затрудняючись, що одказать, потім промовила:

– Се учена книжка!

– Учена! – переказала гостя з якимсь одмінним виразом. Стара господиня, постерігаючи в її розмові якусь непевну ноту, турботно поглянула на бесідницю, але та, неважаючи на се, з тим же самим гострим поглядом спитала в дівчини

мовбито просто:

– Скажіте мені, Любочко, будьте ласкаві, чи то правда, нібито тепер в учених книжках пишуть, що люди походять од мавп?

Старенька господиня глянула на гостю вже зовсім перелякана, але та одповіла їй поглядом: «Чого ви лякаєтесь? Се зовсім не про те річ, що ви думаєте!»

Дівчина на питання гостине усміхнулась знов, не підводячи голови од книжки, й сказала:

– Та що ж я вам буду казати! Ви все одно не повірите!

– Чому ж не повірю? – одповіла пані голосно. – Допровадьте мені, що й до чого, як там воно виходить, то я й повірю, чом же не повірити?!

– Та бачите, – мовила дівчина, – щоб допровадить як слід, треба багацько говорить і багацько слухать, а так одразу воно, звісно, чудно здається...

– Кажіте! Я слухаю! – проказала твердо пані.

– Бачите, се залежить від того, з яким поглядом приступать зараньше до сього питання. Коли думати, що чоловік єсть зовсім окреме створіння, а вдачею мовби «не од сього світа», то, звичайно, як же тоді переконатись, що він може бути схожий на друге світове створіння! Коли ж допустить, що чоловік живе на землі так, як і все інше, що він має таке ж живе тіло, що для сього тіла треба всього того, що й для інших створінь – скажімо, звірів, – то чому ж би між строєм тіла людським і звірячим не було східності? Чому ж нас не

дивує, що одна звіряча порода походить на другу? Що, наприклад, вовк схожий на собаку, хоч при всій східності вовк має й свої одміни, а собака – свої!

– Ну, бачите, то таки вовк, а то людина! – вставила гостя, впрочім, зовсім не задирливим тоном.

– Так же чоловік єсть той же звір, тільки розумніший! – провадила дівчина, оживившись – І сього в його ніхто й не одбирає; зовсім навпаки, нехай він пильнує, щоб стати ще розумнішим, але нехай знає, що він таке єсть, яке його місце в ряду всього живущого! Жодної образи для чоловіка в тім нема, що колись його порода була ще більше звірячою, ніж тепер, дуже подібною до породи мавп, котра до якоїсь міри зостається й тепер схожею, рідною людській. Чого ж ображатись, що мавпа має руки, що у неї схожий череп голови на наш, що взагалі од сеї найподібнішої породи пішла й людська, котра потім все розвивалась і стала далеко досконалішою?

Пані слухала уважно й замислено, нахиливши голову трохи набік. В очах її виявилась правдива цікавість. Згодом вона промовила:

– Лиха година їх знає, тих мавп, які там вони! Я їх так як і не бачила!.. Якось у Полтаві бачила, що велили по ярмарку, та так була заклопотана, що й не завважила, яка там вона була! Чорт їх знає, може, й справді схожі!..

– От стривайте, я вам покажу у книжці! – мовила дівчина усміхнувшись і вийшла в другу хату.

— І охота вам, Катерино Пантелеймонівно! — стиха шепнула стара господиня по виході дівчини.

— Що ж таке! — одповіла голосно чорнява бесідниця. — Я хочу знать! Що ж тут такого?!

Дівчина принесла книжку з малюнками і, сівши біля киті, стала їй показувать різні породи мавп. Пані дивилась з цікавістю, котру вона, одначе, мовби не хотіла показувать вповні; часом же у неї виривались такі уривчасті поклики: «О, яке!..», «Дивись ти!..», «Скажіте!» і т. ін. Далі, показуючи пальцем на одну з мавп, вона жваво промовила до господині:

— Дивіться лишень, Маріє Петрівно, отее зовсім Лука Васильович!

— Ет, уже ви, Катерино Пантелеймонівно, завжди щось таке видумаєте! — одповіла господиня, махнувши рукою й не дивлячись у книжку.

Та подивіться ж бо, коли не похоже! Нестеменнісінько Лука Васильович! І голова така, й ніс зовсім такий! Чистий Лука Васильович! Дивись ти, ще й кийком підпирається. Чудасія!..

Дівчина сміялася, спершись ліктем на стіл і даючи короткі пояснення малюнкам; мати ж її вийшла в другу хату й почала поратись коло поданого самовару. Незабаром чай положив кінець зоологічним студіям гості. Книжку, правда, в інтереснішій часті уже переглянуту, прийшлося прийнять, бо господиня й служниця Тетяна внесли й поставили на стіл ставни-

цю з солодким смаженням у скляних мисочках і з чашками чаю, свіжим маслом і бубликами. Тема розмови за їдою якось сама собою змінилась. Коли старі пані обговорювали вже питання, в кого ліпше брати пісок на смаження – у Бігунова, чи в Юдки, – дівчина, випивши хутенько чашку чаю, взяла свою першу грубу книжку й пішла з нею із хати.

На простенькому ганку з двома потемнілими дерев'яними стовпами й скількома сходками, що спускались у тихий двір, дівчина сіла і почала пильно читати, нахиливши кучеряву голівку.

Двір був просторий; опріч головного будинку, був у йому ще другий, менший domeк, дві комори й інші будови; все в порядку, не опущене; стріхи були солом'яні, в дворі подекуди росла зелена травиця, на покрівлі ледівні, прибитій землею, зеленів мох. Оселя була на рівній горній планині, але на самім краю її, зараз же за крайніми господарськими будинками планина обривалась досить крутим узгір'ям. Ставши отам під дичкою грушею біля комори, на краю узгір'я, видно було й інші склони міста, укриті панськими й міщанськими оселями та садками, переривані ярами, долинами. І все те спускалося до широкої оболоні, по котрій протікала химерними закрутами чимала річка з своїм притоком Брунью і меншими рукавцями проміж зеленими луками та білими пісковими косами. За Брунью, ліворуч, видно було близькі села, з'єднані одне з другим у веселу панораму; вони мріли при західному сонці, поблискуючи хрестами на

церквах. Прямо за оболонню темнів великий бір, замикаючи краєвид довгою стягою. За тим бором зникали другі села; він же приймав між свої таємничі стіни й дальшу поважну течію річки і стояв могучим думливим велетнем, різко одбиваючись верхнім краєм од чистого синього неба.

Гарний був вигляд з двора, та ніхто не любувався ним на ту пору. В дворі було самотньо, лиш інколи перебігала з покоїв у супротивний менший домочок служниця, несучи щонебудь. Ніхто ж не заважав молодій панні у її читанні. Хоча й ганок, де вона сиділа на низеньких сходках, приходився близько воріт од вулиці, але та крайня улица глухого повітового міста була теж самотня й тиха, ніхто ні їхав, ані йшов нею.

Часом дівчина одривала погляд од книжки і переводила його в широку просторінь між будовами, туди, де здалека виднів край оболоні, залитий сонцем, і синій бір; але погляд спочивав там непритомно, не милуючи краєвид, а одбиваючи в собі лиш глибоку думу, що перейшла з книжки в ту молоду головку і вчиняла в ній загарливу роботу. Та й знов нахилялась, знов поринала в читанні.

Власне, отак сиділа, зачитавшись, коли в дверцята біля воріт ввійшов молодий гість. Дівчина оглянулась на його, коли він був уже зовсім близько біля неї. Глянула, закрила книжку й усміхнулась, стрепенувшись та мовивши збентежено:

– Ах, се ви! – і подала гостеві свою тендітну, юпку ручку.

– А ви так зачитались, що й не бачите перед собою нічого! – одповів делікатним, співучим голосом панич, вітаючись. – Так от як се дивно вийшло! Приїхавши з мамою та узнавши, що вас нема дома, я пішов вас шукать, а тим часом ви уже дома!

– Розминулись! – одповіла дівчина з краскою втіхи у виду. – Я тільки книжку взяла, та й додому!...

– Читаєте, читаєте! – мовив гість, сідаючи поруч з дівчиною й пильнуючи то книжку, то її злегка прижмуреними очима і з привітним усміхом.

– Ах, читаю!.. І знаєте, – додала дівчина, збаламучено одвернувши голівку, – що чим більше читаю останнім часом, тим більше бачу, як мало я знаю!..

– Що за парадокси! – мовив гість, знов усміхнувшись.

– Ні, справді!.. Часто зупиняюсь над тим, що для іншого було б зовсім зрозумілим! А навіть і з того, що одразу розумію, багацько дечого являється для мене таким новим, таким несподіваним!.. Неначе зовсім інший світ мені одкривається!..

– Що ж! Тим інтересніше!..

– Інтересно, се правда! – мовила дівчина, і очі її заблищали, личко пройнялось одушевленням. – Згадую, що ті романи, котрі я перше з такою охотою читала, не так похвачували мене, як отсі книжки!.. Там чудеса фантазії, а тут справжня світова область, з такими близькими явищами, з такими дивними законами! І так цікаво досліджувать орудування тих

законів, сплетіння тих фактів! Так хочеться пильнувати їх!.. Вчора я кінчила «Фізіологію щоденного життя» Люїса! Що за чудо! Вона очарувала мене!.. Знаєте, в кінці кінців, ся область найбільш приналежить мені! Що може бути інтересніше: пізнавати життя самого нашого життя!.. Ах, я плутаюсь у словах, я не можу вам добре висловити моєї думки!..

– Я вас розумію!.. Ваше речення здалось би навіть іншому вигадливому красномовцю!.. Що ж! От і виберіть сю область своєю спеціальністю! Отже, поїдете, будете учитись медицини!

– Поїду! Поїду! – журливо протягла дівчина. – Се ще по воді вилами писано!.. Ах, а так би хотілось! – додала, стріпнувши кучерявою головою. – Уже так би училась, так би пильнувала, що, мабуть би, таки зрозуміла все, дійшла всього, що схотіла б!

З дверей на ганок вийшла молодиця Тетяна і промовила статечно:

– Казали пані, щоб ішли чаю пити!

– Ах, я й не кличу вас!.. Заговорила!.. Ходіте! – мовила панночка гостеві, хутко встаючи. Він так устав якось безтямно і, не відриваючись од розмови, сказав ідучи:

– Що ж, не залишайте свого бажання, то й поїдете! Се конечно потрібно. Я певен, що Марія Петрівна не стане вам на перешкоді!

Сидячі при столі за чаєм, молодий гість мало піддержував розмову з старими, хоть чорнява пані й удавалась до його з

різними питаннями.

– Ти, Костю, бачив мирового? Говорив з ним? – питала вона.

– Ні, ще не заходив!..

Катерина Пантелеймонівна, котра ото, власне, й приїхала з села вкупі з своїм сином, щоб він справив їй у місті деякі діла, була дуже не втішена пім слоном; вона кидала бистре й проникливе око на свого Костя, коли він давав їй ті короткі, наче безтямні одповіді, ведучи розмову з панночкою, котра теж уділяла йому далеко більше уваги, ніж паням.

Та таки й можна було уділяти увагу такому хлопцеві! Обличчя його було таке гарне й змисленене! Праві очерти лица мали артистичну тонкість; карі очі були вдумчисті і мовби витали у якихсь мріях, одтінялись темними бровами; довге каштанове волосся, одкинute назад, хвилию збігало аж на плечі, оказуючи високе чоло з боковими забігами ніжного обрису. Біле лице його не було, однак, безживним: в лиці пробивалась краска, уста нагадували повні, червоні уста матері, пані Катерини; але вираз тих уст, визиравших з-під шовкового і, був зовсім інший, так само як і рухи паничеві, тонкі, делікатні.. Кость, чи, як називала його господиня, Константин Михайлович, при всій лагідності свого поведіння, мав якусь покоряючу вагу на матір: пані Катерина при йому навіть говорила не так голосно і без жодного гострого тону.

Тож обидві пані і не подумали заперечити, коли панич,

допивши чай, мовив, виглянувши в відчинене віконце на тиху улицу з зеленими садками, по котрій уже лягали вечірні тіні:

– Любов Василівно! Ходімте на проходку! Так гарно!

– Підіте, підіте, Любочко! – проказала й собі Катерина Пантелеймонівна. – Чого маєте сидіть у хаті? А ми собі тут посидимо з Марією Петрівною!...

Любочка встала, накинула на себе чорненьку тальмочку, наділа сірого брилика з скромним пірцем і вийшла з паничем. Пані Катерина провела їх своїми чорними очима, повернула голову, споглянула назирцем і на улицу, як проходили повз вікна. Марія ж Петрівна сиділа нищечком, опустивши свій ніби зажурений вид та дивлячись у землю.

Молода пара, вийшовши на улицу, повернула перше вбік поза оселею і стала на краю узгір'я, на тому шпилі, звідки було видно знайомий нам широкий краєвид. У березі замічався чималий рух: там маячили людські постаті, що прийшли до річки чи то з пранням хустя, чи до купелі. На греблі, коло млина, спинився якраз довгий ряд навантажених возів, либонь, чумацька валка. А далі ті луки, той бір були такі спокійні... Вода там далеко в берегах стояла, як свічадо, тиха, ніби нерухома. В боковий приток Бруні видивлялись молоді верби, а сама тая Брунь смужечкою тяглась проміж зеленими луками десь туди попід села, повиті прозірчастим маревом.

– Що так задивились, Любов Василівно? – питав панич.

– Люблю сей краєвид!.. – одказала дівчина і ще більше

втопила втішливий погляд в далеку просторінь.

– Побачите кращі краєвиди!.. Там!..

II

Наші повернули назад і, щиро бесідуючи, пішли собі містом. Перейшли вздовж майдану з гарною мурованою церквою посередині, з двома рядами доволі чепурних крамниць, біля котрих та біля столиків перекупок замічалось трошечки руху; взагалі ж і на майдані, і попід боковими одноповерховими будинками з просторими тінистими дворами було пусто, самотно, панував якийсь лінивий спокій. Далі наша пара вступила в широку вулицю, котра мала славу аристократичної, на їй-бо замічалось скільки вищих, доволі-таки панських будників з оздобними деревами. І тут було глухо: улиця була невимощена і вкрита густим пухким шаром пилу, по боках під будинками тяглися узенькі стежечки протоптані пішоходами в зеленім моріжку.

– Зайдімо за Раїсою! – порадила панночка своєму кавалерові.

Вони наблизились до одного панського будинку, що виходив на улицю мурованим ганком з балясами і двома товстими білими стовпами. В одчинене вікно йшла на улицю луна співу з проводом фортеп'яно; далі можна було розібрати і слова пісні; досить гарне, хоть уже й не дуже-то свіже сопрано виводило:

Я мастіку зажгла,

Я цветів нарвала, —
Пріхаді на свіданьє любові!!

— Віра Николаївна у Братових, се її голос! — мовила дівчина і разом з паничем увійшла через ганок у будинок. Там у світлиці з старою, але панською постановою вони знайшли цілу громадку: коло фортеп'яно стояла висока брюнетка з трохи вже помарнілими очертами лиця, в білій сукні з пунцовими стьонжками, вона ж то й співала; за фортеп'яно сиділа далеко молодша й свіжіша брюнетка в доволі простому перкалевому одінні, однак зграбно пошитому й оздобленому разком чорних великих гранатів; тут же містилися коло стола: сухорлява незграбна блондинка в незначному одінні і пан середнього віку, з круглим блискучим обличчям, веселими сірими очима і рудуватою чуприною, зачесаною набік; убрання його з ясного суконця, оздоблене блакитним галстуком з широкими кінцями, щось більше показувало на кавалерський стан; трохи одсторонь сидів з книжкою в руках, у скромній поставі молодий гарненький собі офіцер.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.